

17

RETTIGHETENE TIL MENNESKER MED NEDSATT FUNKSJONSEVNE

KORT FORTALT: SPØRSMÅLET OM MENNESKERETTIGHETER FOR PERSONER MED NEDSATT FUNKSJONSEVNE HAR KOMMET PÅ DAGSORDEN FOR ALVOR I LØPET AV DE SISTE 20-30 ÅR. GJENNOM FN HAR DETTE ARBEIDET RESULTERT I EN KONVENSJON SOM SIKRER DISSE RETTIGHETENE, OG SOM DET ER VIKTIG AT OGSÅ KIRKEN OG DET DIAKONALE ARBEIDET LAR SEG UTFORDRE AV, GJENNOM ET AKTIVT ENGASJEMENT FOR FUNKSJONSHEMMEDES MENNESKEVERD OG MENNESKERETTIGHETER.

FNs arbeid

Et grunnleggende prinsipp for FNs virksomhet har hele tiden vært likhet for alle, basert på alle menneskers verdighet og likeverd, og dermed også sosial rettferdighet. Dette inkluderer også mennesker med funksjonshemninger, slik det uttrykkes i artikkel 25 i FNs menneskerettighetserklæring:

«Enhver har rett til en levestandard som er tilstrekkelig for hans og hans families helse og velvære, og som omfatter mat, klær, bolig og helseomsorg og nødvendige sosiale ytelser, og rett til trygghet i tilfelle av arbeidsløshet, sykdom, arbeidsuførhet [*disability*], enkestand, alderdom eller annen mangel på eksistensmuligheter som skyldes forhold han ikke er herre over.»

I løpet av 1970-årene kom menneskerettigheter for mennesker med nedsatt

funksjonsevne for alvor på dagsorden i FN, både gjennom generalforsamlingens erklæring om *The Rights of Mentally Retarded Persons* 20. des. 1971 og om *The Rights of Disabled Persons*, 9. des. 1975.⁸⁵ Som en oppfølging ble 1981 erklært som det internasjonale året for funksjonshemmede. Året etter vedtok generalforsamlingen en handlingsplan, som igjen la grunnlaget for FNs tiår for funksjonshemmede 1983-1992. I 1993 vedtok generalforsamlingen *Standard Rules on the Equalization of Opportunities for Persons with Disabilities*. I FNs barnekonvensjon, som ble vedtatt i 1989, er rettighetene til barn med funksjonshemninger integrert.

I den såkalte *Beijing-erklæringen* fra 2000 ba fem internasjonale NGO'er for funksjonshemmede alle regjeringer om å støtte arbeidet med en konvensjon, og året etter satte FNs generalforsamling ned en ad hoc-komité for å lage forslag til en konvensjon. 13. des. 2006 godkjente generalforsamlingen *Convention on the Rights of Persons with Disabilities*, og 3. mai 2008 trådte konvensjonen i kraft etter å ha blitt ratifisert av 20 land. I juli 2013 hadde 156 medlemsland skrevet under og 133 ratifisert konvensjonen. Norge ratifiserte konvensjonen i juni 2013.

For å overvåke implementeringen av konvensjonen er det opprettet en uavhengig ekspertgruppe, *Committee on the Rights of Persons with Disabilities*, som mottar regelmessige rapporter fra de aktuelle statene. Tilleggsprotokollen til konvensjonen gir komiteen rett til å undersøke individuelle klager om brudd på konvensjonen. Norge har foreløpig ikke ratifisert tilleggsprotokollen.

[85] <http://www.un.org/disabilities/default.asp?id=121>.

Hovedinnholdet i konvensjonen⁸⁶

I følge *artikkel 1* har konvensjonen som formål å fremme, verne om og sikre mennesker med nedsatt funksjonsevne full og likeverdig oppfyllelse av [full and equal enjoyment of] alle menneskerettigheter og grunnleggende friheter, og å fremme respekten for deres iboende verdighet. Artikkelen definerer mennesker med nedsatt funksjonsevne som «mennesker som har langvarig fysisk, mental, intellektuell eller sensorisk funksjonsnedsettelse som i samspill med ulike barrierer kan hindre dem i å delta fullt ut og på en effektiv måte i samfunnet, på lik linje med andre».

KIRKEN UTFORDRES DERFOR TIL Å FORSTÅ FUNKSJONSHEMMEDES SITUASJON UT FRA ET RETTIGHETSPERSPEKTIV, OG IKKE BARE SOM ET SPØRSMÅL OM HELSE ELLER SOSIALE FORHOLD, SLIK DET SKJER NÅR PERSONER MED NEDSATT FUNKSJONSNIVÅ OPPFATTES PRIMÆRT SOM «PASIENTER» ELLER «OMSORGSTRENGENDE».

I *artikkel 3* slår konvensjonen fast de generelle prinsippene som skal gjelde: respekt for menneskets iboende verdighet og individuelle autonomi, ikke-diskriminering, full deltakelse og inkludering i samfunnet, respekt for forskjeller og aksept av mennesker med nedsatt funksjonsevne som en del av det menneskelige mangfold og den menneskelige natur, like muligheter, tilgjengelighet, likestilling mellom menn og kvinner og respekt for utviklingsmulighetene til barn med nedsatt funksjonsevne og respekt for deres rett til å bevare sin identitet. De følgende artiklene (4-32) tar for seg en rekke ulike forpliktelser og rettigheter, og deretter følger artikler om rapportering (33-39) og ratifikasjon (40-50).

Aktuelle spørsmål

I 2009 trådte den såkalte *Diskriminerings- og tilgjengelighetsloven (Lov om forbud mot diskriminering på grunn av nedsatt funksjonsevne)* i kraft.⁸⁷ Den innebærer at personer med nedsatt

funksjonsevne nå ikke bare har diskrimineringsvern i arbeidslivet, men på alle samfunnsområder. Loven gir også personer med tilknytning til funksjonshemmede et diskrimineringsvern, som for eksempel kan ha betydning når foreldre ikke får jobb eller styreverv med begrunnelse i deres hjemmesituasjon. Men fortsatt ser vi stadig eksempler på at mennesker med nedsatt funksjonsevne ikke får tilgang på det de har krav på i henhold til lovverket, på grunn av manglende økonomiske ressurser og prioritering. Aktuelle saker her er retten til transport og til assistanse. Et annet aktuelt tema som fortsatt ikke er en lovbestemt rettighet, er bruk av IKT. Etter at norsk lovverk etter ratifikasjonen er brakt i overensstemmelse med konvensjonen, er det viktig at kirken følger opp funksjonshemmedes rettighetssituasjon i praksis.

Kirken utfordres derfor til å forstå funksjonshemmedes situasjon ut fra et rettighetsperspektiv, og ikke bare som et spørsmål om helse eller sosiale forhold, slik det skjer når personer med nedsatt funksjonsnivå oppfattes primært som «pasienter» eller «omsorgstrengende». Et liv i verdighet og respekt inkluderer retten til utdanning, arbeid og fritid, men også retten til å kunne etablere og opprettholde vennskap, til et åndelig liv og til å kunne gi uttrykk for egne preferanser. Et viktig tema er boligsituasjonen for funksjonshemmede, der det er viktig å unngå både et tradisjonelt institusjonspreg og den isolasjon og ensomhet som mange opplever etter HVPU-reformen. Kirken bør dessuten bidra til å rette søkelyset på funksjonshemmedes familiesituasjon og inkludere dette området i sitt diakonale arbeid.

Kirken har også en internasjonal utfordring, ettersom situasjonen for mennesker med nedsatt funksjonsevne er svært ulik i de forskjellige land, ikke minst på grunn av stor økonomisk ulikhet. Forholdet mellom fattigdom og funksjonsnedsettelse er et viktig tema. Den norske kirke deltar allerede i det verdensomspennende økumeniske fellesskapet for funksjonshemmede; Ecumenical Disability Advocates Network (EDAN).

En grunnleggende utfordring er å gjennomtenke hvordan kirkens eget arbeid på en bedre måte kan inkludere mennesker med nedsatt funksjonsevne i gudstjenester og menighetsliv. Dette innebærer et aktivt arbeid for å fjerne både

[86] <http://www.un.org/disabilities/default.asp?navid=14&pid=150>.

[87] <http://www.lovdato.no/all/nl-20080620-042.html>.

fysiske og psykologiske barrierer som kan hindre full deltakelse i kirkens liv, basert på en teologisk gjennomtenkning av hva menneskeverd og likeverd innebærer. Ordning for hovedgudstjeneste som gjelder fra 1. søndag i advent 2012, foreskriver en universell utforming og inneholder en detaljert veileder om hvordan dette kan gjøres.⁸⁸ I 2006 behandlet Kirkemøtet Den norske kirke som arbeidsplass for mennesker med funksjonshemninger, og forpliktet seg da til å strekke seg ut over det som loven pålegger for å legge til rette for mennesker med funksjonshemninger som ansatte i Den norske kirke.⁸⁹

Både mennesker med ulike fysiske og psykiske/mentale funksjonsnedsettelse må få anledning til å oppleve et godt tilbud om fellesskap i menigheten, også i tilknytning til spesielle tilbud som er tilpasset ulike grupper. Dette innebærer at det må utdannes og tilsettes flere kirkelige medarbeidere med spesiell kompetanse på dette feltet.

Kirkemøtet i 2012 diskuterte situasjonen for utviklingshemmede i kirken. I tillegg til å anbefale tiltak for å styrke utviklingshemmedes mulighet for deltakelse i kirken, gis også konkrete utfordringer til myndighetene, blant annet om bedre hjelp til familier med spesielle behov, om å fremskynde arbeidet med ratifisering av FN-konvensjonen, å sørge for at helse- og omsorgstjenesten ivaretar religions- og livssynsfriheten for mennesker med utviklingshemninger, og å ikke innføre tilbud om tidlig ultralyd som man frykter vil kunne føre til at fostre med noen utviklingshemninger velges bort ved abort.

UTFORDRINGER FOR DEN NORSKE KIRKE:

Hvordan kan Den norske kirke utvikle et kirkelig tilbud til mennesker med fysiske og psykiske funksjonshemninger som både kan integrere disse gruppene i menighetens liv, samtidig som den enkeltes behov blir ivaretatt?

Hvordan kan Den norske kirke synliggjøre funksjonshemmedes menneskeverd og rettigheter gjennom sin egen ansettelsespraksis?

Hvordan kan Den norske kirke opptre som forsvarer for funksjonshemmedes rettigheter overfor politiske myndigheter i spørsmål som gjelder tilbud om avlastning, bolig og andre støttetiltak for familier med funksjonshemmede barn og ungdom?

[88] Alminnelige bestemmelser for Ordning for hovedgudstjeneste. Fra Gudstjenestebok 2011. <http://www.kirken.no/?event=downloadFile&FamID=241170>.

[89] Vedtak KM 13/06 Den norske kyrkja -ein arbeidsplass for menneske med funksjonshemmingar? <http://kirken.no/?event=downloadFile&FileID=10827>